

STUDIE | 2021

BOZE PATATTEN!

*Hoe de aardappelteelt
gekaapt werd
door de agro-
industrie.*

FIAN
BELGIUM

Agroecology
InAction

SAMENVATTING

Deze studie behandelt **de aardappelsector in België**. Ze analyseert de evolutie van de sector met betrekking tot de huidige uitdaging om over te schakelen naar duurzame en agro-ecologische voedselsystemen.

De studie richt zich tot landbouwers, organisaties en actoren die betrokken zijn bij de agro-ecologische transitie (verenigingen, coöperaties, lokale collectieven, activisten, KMO's, enz.), en iedereen die geïnteresseerd is in de uitdagingen van duurzame voedselsystemen.

De voornaamste conclusies van de studie luiden als volgt:

1. OEROUDE TEELT, VOEDSEL VOOR HET VOLK

De aardappel is een duizend jaar oud gewas afkomstig uit het Andesgebergte. Het werd in de 16e eeuw door Spaanse kolonisten in Europa ingevoerd en verspreidde zich over de hele wereld tijdens de westerse koloniaties.

De aardappel werd het hoofdvoedsel van de arbeidersklasse in Europa tijdens de industriële revolutie en droeg bij tot de groei van de Europese bevolking.

De afhankelijkheid van de arbeidersklasse van één enkel basisvoedingsmiddel leidde in de 19e eeuw echter tot ernstige hongersnoden als gevolg van oogstverliezen door epidemieën van late meeldauw (aardappelziekte).

De aardappel is een boerentrots. Er zijn meer dan 4500 variëteiten, waarvan de meeste door de eeuwen heen geduldig zijn ontwikkeld door de vakkennis van de boeren.

De aardappel is de trots van de Belgische gastronomie geworden en de frietkotcultuur is uitgeroepen tot immaterieel erfgoed van België.

In België is de aardappel ook een verenigend symbool van de boeren- en sociale strijd. In de afgelopen tien jaar zijn verschillende belangrijke sociale mobilisaties georganiseerd rond de aardappel, met name ter gelegenheid van de internationale dagen van de boerenstrijd (17 april).

2. EEN GEWAS GEKAAPT DOOR DE AGRO-INDUSTRIE

Beetje bij beetje is de aardappelteelt getransformeerd door de neoliberale mondialisering en de agro-industrie. Vanaf het einde van de jaren tachtig is er sprake van een concentratie en specialisatie van de actoren in de sector, met name in de verwerkende industrie.

Enkele Belgische industriële specialiseerden zich in de verwerking van diepgevroren aardappelproducten (voornamelijk frieten) voor de bevoorrading van supermarkten en wereldwijde ketens van (fastfood) restaurants. Zes bedrijven controleren 90% van de Belgische markt.

Sinds 2011 is België 's werelds grootste exporteur van diepgevroren aardappelproducten geworden. In de Belgische fabrieken wordt jaarlijks meer dan 5 miljoen ton aardappelen verwerkt (tegenover 500.000 ton in 1990). Dit resulteert in ongeveer 3 miljoen ton friet en andere bereide producten (aardappelpuree, kroketten, chips).

Meer dan 90% van de verwerkte producten wordt uitgevoerd. Een model dat ernstige vragen oproept in een tijd waarin burgers vragen om de herlokalisatie van voedselsystemen en kortere ketens tussen het bord en de boerderij.

Gedreven door de industriële vraag is de aardappelproductie in België geïntensiveerd en geïndustrialiseerd. Het aardappelareaal is sinds 2000 met 50% toegenomen en zal in 2019 bijna 100.000 hectare bedragen (11% van het landbouwareaal). De huidige productie komt overeen met 16 keer de voedselbehoefte van de Belgische bevolking aan aardappelen (onbewerkt).

Ondanks deze overproductie moet België extra hoeveelheden invoeren voor de verwerkende industrie en voor de markten van primeuraardappelen en biologische aardappelen.

Opgesloten in een vicieuze cirkel van groei en export, moet de industriële sector voortdurend nieuwe markten vinden. Met dit doel voor ogen benaderen ze de Aziatische markten en lobbyen ze voor nieuwe vrijhandelsovereenkomsten, zoals de overeenkomst tussen de EU en Mercosur.

De massale uitvoer van Belgische aardappelen is nadelig voor de boeren in de importerende landen, die hun producten niet meer op de lokale markten kunnen verkopen. Sommige landen hebben daarom besloten maatregelen te nemen om hun markten te beschermen. Op verzoek van de Belgische industrie heeft de Europese Unie bij de Wereldhandelsorganisatie (WTO) een klacht ingediend tegen Colombia met het verzoek deze beschermende maatregelen op te heffen.

De economische ontwikkeling van de industrie heeft enorm veel publieke steun genoten. De sector heeft miljoenen euro's overheidsgeld ontvangen via verschillende soorten Belgische en Europese subsidies. Zo heeft het Waals Gewest het bedrijf Mydibel gefinancierd voor een bedrag van 43 miljoen euro en heeft het bedrijf Clarebout Potatoes, de grootste Belgische en Europese producent, 26 miljoen euro aan subsidies ontvangen.

Op het gebied van het wetenschappelijk onderzoek is er ook een sterke invloed van de industrie. De onderzoeksprioriteiten zijn meer gericht op het verbeteren van de productiviteit van de industriële landbouw dan op het vinden van agro-ecologische alternatieven. Dit wordt geïllustreerd

door het onderzoek dat wordt verricht om genetisch gemanipuleerde aardappelvariëteiten te ontwikkelen of slimme landbouwinstrumenten (precisielandbouw met behulp van drones, satellieten, algoritmen, enz.)

3. DE IMPACT VAN DE INTENSIEVE AARDAPPELTEELT OP MAATSCHAPPIJ EN MILIEU

Het door de verwerkende industrie opgelegde tempo versterkt het model van de productivistische landbouw. Alleen de grote, gespecialiseerde landbouwbedrijven kunnen het tempo bijhouden en moeten voortdurend uitbreiden en investeren in steeds grotere en duurdere machines. Dit heeft tot gevolg dat 50% van het aardappelareaal door minder dan 5% van de bedrijven wordt verbouwd. Kleinschalige boerderijen blijven verdwijnen.

Producenten zijn steeds meer gebonden aan de industrie. Meer dan 70% van de productie gebeurt nu via rechtstreekse contracten met de industrie. De industrie legt haar wet op door middel van ongelijke contracten, die de meeste risico's bij de producent leggen.

En de industrie wil haar greep op de productie verder versterken door landbouwgrond rechtstreeks te kopen. Zo heeft de onderneming Clarebout 169 hectare grond aangekocht in Henegouwen.

De intensieve aardappelteelt heeft ook een impact op het milieu. Om late meeldauwen en andere aardappelziekten te bestrijden, beveelt de agrochemische industrie tot 20 bespuitingen met gewasbeschermingsmiddelen aan per oogst. De industriële aardappelteelt is in België de grootste verbruiker van gewasbeschermingsmiddelen per hectare (17,6 kg actieve stof per hectare), ver vóór de bietenteelt (6,4 kg/ha) en de tarweteelt (2,8 kg/ha).

Intensieve teelt, met steeds zwaardere machines, draagt in hoge mate bij tot de uitputting van de bodem en erosie, en veroorzaakt modderstromen. Deze kosten worden betaald en gedragen door de gemeenschap, terwijl de industrie kortetermijnwinsten opstrijkt.

De verwerkingsinstallaties zijn ook een belangrijke bron van vervuiling en overlast voor de plaatselijke bevolking: stank, 24 uur per dag lawaai, voortdurend vrachtverkeer, vervuiling van waterlopen, afzettingen van vet op honderden meters afstand, enz.

De fabrieken worden ook beschuldigd van slechte arbeidsomstandigheden: hectische uren, nachtwerk, gebrek aan respect voor veiligheidsmaatregelen, tijdelijk werk, enz. De frietsector is goed voor meer dan 10% van de arbeidsongevallen in de voedingsindustrie, met 2841 geregistreerde gevallen tussen 2015 en 2019. Soms gaat het om dodelijke ongelukken.

Geconfronteerd met de industrie mobiliseren de plaatselijke gemeenschappen en het maatschappelijk middenveld zich tegen de vestiging van nieuwe fabrieken. In Frameries voert het burgercollectief «La Nature sans Friture» sinds januari 2019 actie tegen het faraonische project van Clarebout Potatoes (dat 2800 ton friet per dag wil produceren). Afgezien van de rechten van de plaatselijke bewoners versterken deze projecten een verouderd agro-industrieel exportmodel en belemmeren zij de noodzakelijke agro-ecologische transitie.

4. DE GEVOLGEN VAN COVID-19: EEN REUS MET LEMEN VOETEN

De gezondheidsmaatregelen en de lockdown hebben de aardappelindustrie zwaar getroffen. Daar zijn twee hoofdredenen voor:

- de verstremgeling van internationale distributieketens en;
- de sluiting, in België en in het buitenland, van grote (fastfood) restaurants.

Het resultaat: de sector kondigde al in mei 2020 aan dat 750.000 ton aardappelen onbruikbaar was.

De overheid moest ingrijpen om de actoren van de sector via diverse maatregelen te ondersteunen:

- steun voor reclamecampagnes van de sector om consumenten aan te moedigen meer frieten te eten;
- financiële overeenkomsten met actoren uit de sector om zakken aardappelen te verdelen onder voedselhulporganisaties;
- uitzonderlijke budgetten om producenten te compenseren (het Waals en het Vlaams Gewest hebben 20 miljoen euro uitgetrokken).

Dit zijn waardevolle overheidsmiddelen die hadden kunnen worden gebruikt om landbouwers te helpen om de overstap te maken naar andere voedselketens en naar een duurzamer landbouwmodel.

5. CONCLUSIE

Deze studie dringt als besluit aan op een dringende transformatie van voedselsystemen en om af te stappen van het overheersende agro-industriële model. Ze roept op tot een paradigmaverschuiving en stelt vier kaders voor die een heroriëntatie van het overheidsbeleid inzake voedselsystemen mogelijk moeten maken:

- Van voedsel een gemeenschappelijk goed maken.
- Het overheidsbeleid grondvesten op de verwezenlijking van het recht op voedsel en voeding.
- Het ondersteunen van de agro-ecologische transitie.
- De VN-Verklaring voor de Rechten van boerinnen, boeren en andere op het platteland werkzame personen (UNDROP) toepassen.

FIAN
BELGIUM

FIAN België, lid van FIAN International, is een mensenrechtenorganisatie die zich inzet voor de verwezenlijking van het recht op voedsel en voeding.

FIAN is een organisatie zonder winstoogmerk, onafhankelijk van enige regering, politieke ideologie of religie.

De missie van FIAN is te werken aan het respect voor, de bescherming en verwezenlijking van het mensenrecht op voldoende voedsel van mensen of groepen die bedreigd worden door of lijden onder hongersnood en ondervoeding wereldwijd.

In België steunt FIAN de strijd van boerenbewegingen, burgergroeperingen, solidariteits- en hulporganisaties voor kansarmen, en alle sociale bewegingen die zich inzetten voor het recht op voedsel, voedselsoevereiniteit en een agro-ecologische transitie.

www.fian.be